

та його вимоги. Здійснено аналіз статистичної інформації ISO щодо запровадження згаданого стандарту в Україні. Запропоновано шляхи удосконалення правового регулювання екологічної стандартизації та сертифікації в Україні.

Ключові слова: екологічна стандартизація, екологічна сертифікація, екологічний менеджмент.

Резюме

Олещенко И. В. Актуальные проблемы правового регулирования экологической стандартизации и сертификации в Украине.

Статья посвящена правовому регулированию экологической стандартизации и сертификации в Украине. Проанализировано действующее законодательство Украины в этой сфере. Определены функции стандартизации. Рассмотрена сфера регулирования ГСТУ ISO 14001:2015 и его требования. Осуществлен анализ статистической информации ISO касательно внедрения упомянутого стандарта в Украине. Предложены пути усовершенствования правового регулирования экологической стандартизации и сертификации в Украине.

Ключевые слова: экологическая стандартизация, экологическая сертификация, экологический менеджмент.

Резюме

Oleshchenko I. Pressing problems of legal regulation of environmental standardization and certification in Ukraine.

The article is devoted to legal regulation of environmental standardization and certification in Ukraine. Current Ukrainian legislation in this sphere is analyzed. Functions of standardization are defined. Regulation sphere of standard ISO 14001:2015 and its requirements are examined. ISO statistic information analysis on implementation of mentioned standard in Ukraine is made. Ways to improve legal regulation of environmental standardization and certification in Ukraine are proposed.

Key words: environmental standardization, environmental certification, environmental management.

УДК 349.415 (477)

О. О. РОДІК

Оксана Олегівна Родік, аспірантка Академії праці, соціальних відносин і туризму

ПРАВОВА ОХОРОНА ҐРУНТІВ В УКРАЇНІ: 25 РОКІВ РОЗВИТКУ

Вивчення нормативних та наукових джерел земельного права засвідчує, що в Україні за 25 років державотворення так і залишається неврегульованою проблема щодо законодавчого забезпечення правової охорони ґрунтів. За висновками фахівців¹, це зумовлено недостатньою чіткістю сформульованої мети земельної реформи, невизначеність її кінцевих строків, а також одностороннім вирішенням проблеми власності на землю.

Метою статті є дослідження етапів становлення правової охорони ґрунтів за роки незалежності, що має важливе значення для виявлення основних недоліків, колізій у законодавчо-правовій сфері в період реформування земельних відносин, які зумовили низьку ефективність реформаторських заходів та в кінцевому підсумку призвели до істотного погіршення ґрунтових масивів та втрати їх родючості. На основі зроблених теоретичних і практичних висновків можна окреслити основні вектори вдосконалення законодавства про правову охорону ґрунтів із найбільш раціональним, ефективним використанням ґрунтових масивів у найближчий період.

Доктринальним підґрунтям дослідження є наукові праці відомих учених: Н. С. Гавриш, Т. Г. Ковальчук, П. Ф. Кулинич, О. В. Конишевої, В. Л. Мунтяна, А. М. Мірошніченка, В. В. Носіка, Т. К. Оверковської, С. В. Сидорової, Н. І. Титової, А. М. Третяк та ін. Вони слушно зазначають, що низька якість згаданого законодавства викликана концептуальною непродуманістю більшості законодавчих актів про землю, перевагою кількісного підходу у формуванні системи земельного законодавства над її якістю, непродуманістю нових понять та категорій земельного законодавства, нечіткістю, розпливчастістю їх змісту² тощо.

Правова охорона ґрунтової поверхні для українського суспільства в усі часи була і залишається одним із найбільш актуальних та суперечливих питань, яке привертає увагу в період становлення інституту власності на землю. Адже визначення ефективного господаря шляхом вирішення проблеми власності на земельні масиви, вкриті родючим чорноземом, має неабияке значення для становлення, розвитку та використання правових вимог щодо охорони земель та ґрунтів зокрема. Особливої гостроти зазначене питання набуває з моменту визнання Українського народу самостійним суб'єктом власності на земельні ресурси, які є його національним багатством. 16 липня 1990 р. Україна обрала шлях самостійного, демократичного розвитку, що сприяло подальшим законодавчим змінам, зокрема і реформуванню земельних відносин. Декларація про державний суверенітет України урочисто проголосила: «Народ України має виключне право на володіння, користування, розпорядження найціннішими багатствами України»³. Підтвердженням цієї норми є і Закон України «Про економічну самостійність Української РСР» від 3 серпня 1990 року. Відповідно до ст. 4 цього

закону, основу економічної самостійності утворює власність її народу на національне багатство. Національним багатством Українського народу є земля, її надра, повітряний простір, водні та інші природні ресурси, що розташовані в межах території Української РСР, природні ресурси її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони тощо⁴.

Згідно з Законом України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» від 17 жовтня 1990р.⁵ селянство визнано господарем землі та передбачено сільськогосподарський напрям земельної реформи. Однак, на практиці щодо становлення земельного законодавства України розпочалось правове свавілля, спровоковане відсутністю будь-якого закону про земельну реформу, оскільки правовий режим власності визначають винятково законами. Замість нього і всупереч чинній на той час Конституції УРСР 1978 р. (змiнами та доповненнями 1989–1995 рр.)⁶ Голова Верховної Ради підписав 18 грудня 1990 р. постанову «Про земельну реформу», яка набула чинності 15 березня 1991р. Відповідно до цієї постанови було започатковано нову систему земельних відносин. Усі землі країни визнавались об'єктом земельної реформи, першочерговою метою якої було створення умов для рівноправного розвитку різних форм господарювання на землі і формування багатокладної економіки, раціонального використання та охорони земель. Аналізована постанова зобов'язала також місцеві ради та Ради Міністрів Української РСР «провести інвентаризацію земель усіх категорій, визначивши ділянки, що використовуються не за цільовим призначенням, нераціонально або способами, які призводять до зниження родючості ґрунтів, їх хімічного і радіоактивного забруднення, погіршення екологічної обстановки»⁷. Отже, положення щодо раціонального використання та охорони земель теж закріплене в загальній формі в названій постанові в якості самостійної мети земельної реформи. Але цей аспект не дістав подальшого належного розвитку ні в цій постанові, ні в наступних нормативноправових документах, присвячених регламентації земельної реформи⁸. Крім того, проголошувати земельну реформу постановою, та ще й за відсутності земельного кадастру, без знань про стан родючих ґрунтів, було великою помилкою, яка призвела до непоправних наслідків – втрати родючих чорноземів.

Того ж дня, 18 грудня 1990 р. був прийнятий Земельний кодекс УРСР, який вступив у дію 15 березня 1991 р. (втратив чинність із 13.03.1992)⁹. Згідно з цим документом, земля визначалася власністю народу України, але насправді громадяни могли одержувати земельні ділянки тільки в користування або ж у довірче успадковане володіння¹⁰.

У третьому розділі Кодексу порушувалося питання про особливості охорони земель, акцентувалась увага на економічному стимулюванні раціонального використання та охорони земель, спрямованого на підвищення заінтересованості власників і землекористувачів, а також орендарів у збереженні та відтворенні родючості ґрунтів, на захист земель від негативних наслідків.

Таким чином, можна вважати, що перші законодавчі акти Верховної Ради УРСР у період становлення української незалежності проголосили і закріпили положення щодо охорони землі і ґрунтів як національного багатства Українського народу, що стало юридичним фундаментом для подальшого нормативного утвердження правових засад особливої правової охорони ґрунтів.

Із часу прийняття Акту проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р.¹¹ окреслено нові напрями земельної реформи, що дали підстави для наступного етапу розвитку інтересів Українського народу як власника земельних ресурсів, а також розвитку правових вимог щодо охорони земель, їх раціонального використання, збереження і підвищення родючості ґрунтів.

Проте наступні земельно-правові акти не мали позитивного результату в підвищенні ефективного використання земельних ресурсів та якісного аграрного виробництва на землях сільськогосподарського призначення, бо реформування земельних відносин відбувалося на основі виключної власності держави, діяльність якої спрямовувалась на зростання штучної та економічної родючості шляхом інтенсифікації і, хімізації сільського господарства, що знижувало природну й потенційну родючість ґрунтів.

Запобіжні заходи спрямовані на охорону навколишнього природного середовища в цілому і його окремих елементів, найважливішим з яких є земля, вкрита родючим шаром ґрунту, передбачено Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 21 червня 1991 року¹². Ці заходи можна застосовувати до всіх природних ресурсів, зокрема і до ґрунтових масивів¹³ як невід'ємної умови сталого економічного та соціального розвитку України.

З цією метою Україна як самостійна правова держава зобов'язана визначити ефективного господаря землі через надання йому прав власності на землю. Як відомо, власність на землю як економічна категорія передбачає не привласнення землі як матеріального об'єкта, а одержання абсолютної і відносної ренти від її використання. Без факту привласнення ренти чи доходів особа втрачає інтерес до права власності, оскільки власність зобов'язує і стає обтяжливою для особи, тому власник не виконує належним чином обов'язків щодо збереження і поліпшення землі. У сільському господарстві це призводить до порушення структури сільськогосподарських угідь, невиконання заходів щодо охорони ґрунтів та збереження довкілля, занепаду соціальної сфери села і розвалу всієї економіки¹⁴. Тому в Законі України від 30 січня 1992 р. «Про форми власності на землю» (втратив чинність 8 січня 2004 р.)¹⁵, який започаткував нову модель реформування, визначено три рівноправних форми власності на землю – державну, колективну, приватну. А також ухвалено нову редакцію Земельного Кодексу України від 13 березня 1992 р. (втратив чинність із 01 січня 2002 р.)¹⁶, відповідно до якого започатковано концепцію плюралізму форм власності – позбавлення держави статусу виключного власника землі. Однак на практиці власником усіх земель в Україні знову, як і в радянський

період, була визнана держава, яка фактично володіла і розпоряджалася землею через сільські, селищні, міські Ради, які максимально забезпечували інтереси держави, а не окремих громадян і народу України¹⁷. Окремої статті про охорону ґрунтового покриву та його правового становища окремої в згаданому Кодексі не було.

У Постанові Верховної Ради України (далі – ВР України) «Про прискорення земельної реформи та приватизацію землі» від 13 березня 1992 р.¹⁸ питання охорони ґрунтів також не визнавалося пріоритетним напрямом земельної реформи. Відсутність самостійності, патріотизму і національної ідеї у вітчизняних політичних діячів спонукала їх діяти за вимогами Міжнародного Валютного Фонду (далі – МВФ), який одразу запропонував безальтернативну, з їхнього погляду, програму «шокової терапії»: тотальна приватизація, усунення держави від втручання в економіку, лібералізація економіки, що призвело до поглиблення екологічних проблем, зокрема поширення деградаційних та ерозійних процесів на родючих чорноземах, екстенсивного використання сільськогосподарських земель без передбачення охоронних заходів у правовому полі.

Отже, реформування земельних відносин протягом 1990–1992 років (I етап земельної реформи) було спрямоване на обрання оптимальної моделі власності на землі без дотримання ґрунтоохоронних норм. земельному законодавстві цього періоду переважають норми радянського періоду. Відносини у сільському господарстві виявилися непридатними для ефективного використання ґрунтів у перехідний період від централізовано-планової системи господарювання до конкурентної з іншими державами ринкового сільськогосподарського виробництва¹⁹.

Тому другий етап реформаторських кроків щодо вказаного питання потребував іншого змісту, спрямованого на збереження верхнього родючого шару ґрунту. Але наступні укази Президента України лише ускладнювали ситуацію, серед них такі, як: «Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва» від 10 листопада 1994 р.²⁰; «Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям» від 8 серпня 1995 р.²¹; «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» від 3 грудня 1999 р.²² Згадані укази деякі науковці характеризують, як «розстріляні»²³ для земельно-аграрного ладу України, такі, що не тільки не сприяли вирішенню проблеми власності на землю як засобу аграрного виробництва, а й породили ряд нових проблем, зокрема у сфері охорони ґрунтів.

Закони України «Про селянське (фермерське) господарство» від 20 грудня 1991 р. у редакції від 22 червня 1993 р. (втратив чинність від 29 липня 2003 р.)²⁴ та «Про колективне сільськогосподарське підприємство» від 14 лютого 1992 р.²⁵ передбачали безоплатну передачу земель сільськогосподарського призначення у колективну чи приватну власність з одночасним накладанням мораторію (6 років) на відчуження землі, а також поділ сільськогосподарських угідь на середню частку в межах території Ради з можливим витребуванням її в натурі (на місцевості) для ведення селянського (фермерського) господарства²⁶. Суцільна видача сертифікатів на право на земельну частку (пай) – 6,77 млн²⁷ громадян – це істотна помилка державної політики, оскільки перед поділом землі в Україні не було відокремлено малопродуктивні та деградовані землі, отже, не враховувався стан ґрунтових масивів. Землі були поділені на паї й частково передані у власність без обмежень їх використання. Не існувало спеціального нормативного акта, який окреслював би напрями розвитку нової системи сільськогосподарського землекористування, відсутні законодавчі норми щодо охорони та раціонального, ефективного використання сільськогосподарських угідь із їх родючими чорноземами. Охорона земель перебуває фактично у стані стагнації, протягом 6 років (1990–1996 рр.) вирішенням цієї проблеми на законодавчому рівні, як і на попередньому етапі, ніхто не займався. «Ситуація на селі, – відзначав голова ВР України В. М. Литвин, – катастрофічніша, ніж була після Великої Вітчизняної війни, і ніж це показує навіть наша статистика... Висновок очевидний: український аграрний корабель на міліні біля самісінького берега»²⁸.

Враховуючи загострення ситуації, Президент України видає розпорядження «Про Національну програму охорони земель на 1996–2005 роки» від 17 лютого 1996 р.²⁹ з метою створення умов для раціонального використання земель, відтворення родючості ґрунтів і запровадження екологічно збалансованого землекористування. Але питання прийняття загальнонаціональної програми охорони земель, зокрема і ґрунтів, досі залишається відкритим. Це свідчить про те, що протягом 25 років питання правової охорони ґрунтів не має належної правової охорони. Хоча в ст.ст. 13, 14 Конституції України від 28 червня 1996 р.³⁰ передбачено, що земля, а отже, і ґрунтова поверхня – основне національне багатство яке перебуває під особливою охороною держави і є об'єктом права власності Українського народу. Проте часті зміни форм власності на землю (протягом 1990–1996 рр. в Україні змінювалися чотири рази) негативно позначились як на всій земельній реформі, так і на правовій охороні земельних ресурсів.

Із часу затвердження земельних норм в Конституції України, розпочинається третій етап розвитку правової охорони ґрунтів як основного національного багатства Українського народу. Керуючись ст.16 цього документа, у якій мова іде про обов'язок держави забезпечувати екологічну безпеку і підтримувати екологічну рівновагу, ВР України затвердила постанову «Про Основні напрями державної політики України в галузі охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки» від 05 березня 1998 р.³¹. Цією постановою вперше на законодавчому рівні засвідчено, що якісний стан земельного фонду постійно погіршується, особливо це стосується земель сільськогосподарського призначення: підтоплення і засолення ґрунтів, деградація чорноземів, що призвело до негативних екологічних наслідків. Очевидно, що виникла потреба в забезпеченні розширеного відтворення родючості ґрунтів шляхом формування та реалізації системи правових, ґрунтозахисних і природоохоронних заходів.

Юридичною необхідністю для охорони родючості ґрунтів є також приведення у відповідність до Конституції України всієї системи законодавства. Запровадження земельних конституційних норм потребує удосконалення чинних та розробки нових законів й інших нормативно-правових актів з метою врегулювання земельних відносин стосовно охорони ґрунтів як основного національного багатства Українського народу. Але, в новому Земельному Кодексі України від 25 жовтня 2001 р.³², прийнятому з грубими порушеннями регламенту, без другого читання, в рамках якого повинно було відбутися постатейне його обговорення, Український народ, як власник землі, навіть не згадується. Стаття 6 цього Кодексу позбавила ВР України делегованої їй статтею 13 Конституції правомочності розпорядження від імені Українського народу землею. А в ст. 168 Розділу VI «Охорона земель» вказаного Кодексу, питання правової охорони ґрунтів розглядається в загальних рисах, без детальної характеристики правового становища. Отже, питанню правової охорони ґрунтів у чинному ЗК України не приділено достатньої уваги, тому сьогодні на часі прийняття спеціального Закону України «Про охорону ґрунтів як основного національного багатства». За словами, В.Л. Мунтян, необхідно прийняти Кодекс законів України про землю, інакше доведеться займатися системним «латанням» земельного законодавства³³. На жаль, ґрунтовий покрив у сучасних умовах його захисту лише втрачає свої родючі можливості, але ні як не відновлює. За останні 20 років вміст гумусу (показник родючості) у ґрунті, втрачено від 0,4 до 0,8 тонн з гектара, що в масштабах держави прирівнюється до збитків у розмірі 453,4 мільярди гривень³⁴.

Указ Президента «Про основні напрями земельної реформи в Україні на 2001–2005 роки» від 30 травня 2001 р.³⁵ підтверджує той факт, що кінцевої мети – економічно ефективного та екологічно безпечного використання земель України – ще не досягнуто, оскільки практично припинено здійснення заходів для охорони земель, картографування земельних угідь, ґрунтових обстежень, визначення територій техногенного забруднення земель. В указі зазначено, що в сучасних умовах необхідним є реформування земельних відносин на основі раціонального та ефективного використання ґрунтових масивів.

На необхідність у побудові нового напрямку розвитку земельних відносин указує Президент України Л. Кучми в посланні до ВР України: «Ми 10 років рухались не в тому напрямі...», у нас не було «наукового осмислення реформ»³⁶.

Протягом наступних 2003–2005 років дійсно було прийнято чимало нормативних документів, запропоновано різних стратегій, шляхів розв'язання земельних проблем, що є важливою складовою державної політики, орієнтованої на забезпечення економічного зростання країни, соціального розвитку села та збалансованого землекористування.

Окреме питання охорони ґрунтів деталізовано в Законі України «Про охорону земель» від 19 червня 2003 р.³⁷, у якому визначено, як і в Конституції України, що земля, а отже і ґрунти є основним національним багатством Українського народу. У Законі України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» від 19 червня 2003 р.³⁸ окреслено правові, економічні та соціальні основи здійснення державного контролю за використанням та охороною земель, спрямовані на забезпечення раціонального використання і відтворення природних ресурсів та охорону довкілля.

Результатом нормотворчої роботи був Закон України «Про державний земельний кадастр», прийнятий 7 липня 2011 р.³⁹ який набув чинності з 1 січня 2013 року. Закон спрямовувався на реалізацію державної політики з використання та охорони земель, надання інформації про кількість і якість земель для правового регулювання земельних відносин. У Державному Земельному Кадастрі станом на 1 грудня 2015 р. було зареєстровано 16 661 051 земельних ділянок, що складає 69 % території України⁴⁰.

Наприкінці 2011 р. парламент розглянув проект закону «Про ринок земель» і прийняв його в першому читанні, але він не набув чинності, відправлений на доопрацювання. Останню редакцію проекту цього закону опублікували на сайті державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру від 8 жовтня 2015 р. зі зміненою назвою Закон України «Про обіг земель сільськогосподарського призначення»⁴¹. Згідно з законом одним з основних завдань державної політики у сфері обігу земель сільськогосподарського призначення є забезпечення сталого землекористування, раціонального та ефективного використання земель та ґрунтів зокрема.

На стадії обговорення та подальшого опрацювання залишається проект Закону України «Про збереження ґрунтів та охорону їх родючості»⁴², опублікований на сайті ВР України від 20 січня 2015 року. На жаль, у проекті закону не враховані Конституційні положення ст.ст. 13 і 14, які є основоположними в правовому врегулюванні охорони ґрунтів, а також не прописані норми про відповідальність землевласників і землекористувачів за зниження родючості ґрунтів, не встановлено матеріальну оцінку завданої шкоди та порядок відшкодування збитків. Наприклад, у Німеччині в кожного фермера є картосхема з якісними характеристиками свого поля. Якщо поле в оренді, то після закінчення строку оренди за результатами аналізів ґрунтових зразків діяльність орендаря буде оцінюватися службою охорони ґрунтів. Якщо показники родючості ґрунтів будуть гірші за ті, за якими він починав працювати, то на нього чекає великий штраф. Саме така норма є суспільно необхідною в нашому ґрунтоохоронному законодавстві.

Перехідним періодом як в історії державотворення, так і в процесі становлення земельних правовідносин стали 2013–2014 рр., коли український народ чітко визначився зі своєю громадською позицією, результатом чого стало підписання Угоди про асоціацію між Україною і Європейським Союзом (далі – ЄС), що дало змогу перейти від партнерства і співробітництва до політичної асоціації та економічної інтеграції. Реалізація курсу на європейську інтеграцію дає можливість проведення внутрішніх економічних і політичних реформ. Так, згідно з президентською «Стратегією реформ – 2020» планується проведення близько 60 ре-

форм, зокрема і реформи якості і безпеки харчових продуктів, завершення земельної реформи та впровадження програми збереження навколишнього середовища. Втілення відповідних перетворень в українському законодавстві не можна забезпечити без врахування правових норм ЄС, що мають важливе значення для регулювання земельних відносин у державах, які є членами ЄС.

Тому дослідження процесу формування правових аспектів стратегії Європейського Союзу стосовно охорони, раціонального використання та відтворення земель, зокрема ґрунтів, є четвертим етапом законодавчого розвитку. Інтерес до такого дослідження зумовлений тим, що в екологічному законодавстві ЄС відсутній спеціальний акт з охорони земель в тому числі і ґрунтів. У 2014 р. Європейська комісія після тривалих обговорень відкликала свій проект Земельної рамкової директиви від 2006 року. Попри відкликання законопроекту його зміст залишається важливим і актуальним, бо і Європейська комісія, і країни-члени ЄС зацікавлені в охороні ґрунтів.

Окремі положення правового регулювання охорони земель і ґрунтів містить в 31 екологічна директива, але для того, щоб наблизити чинне законодавство України до вимог цих директив, необхідно ухвалити чимало нормативно-правових актів, оскільки ступінь відповідності землеохоронних норм відповідним директивам досить низький.

Отже, аналіз нормативно-правових актів для проведення земельної реформи, нерозривно пов'язаних з охороною ґрунтових масивів, засвідчує, що після розпаду Радянського Союзу Україна позиціонувала себе як демократична, правова держава. Для здійснення самостійної правової діяльності особливо в сфері охорони ґрунтів нашої країні необхідне було належне правове підґрунтя.

Правова охорона ґрунтів протягом двадцяти п'яти років розбудови української незалежності та реформування земельних відносин пройшла чотири етапи становлення. На *першому етапі (1990–1992 рр.)* законодавчі акти ВР УРСР визнавали землю як національне багатство Українського народу, що в подальшому сприяло запровадженню правових засад для особливої правової охорони ґрунтів. Особливістю реформування цього періоду було обрання оптимальної моделі власності на земельні ресурси без врахування правових норм для охорони ґрунтів.

Юридичною основою *другого етапу (1993 – перша пол. 1996 рр.)* є укази Президента України, відповідно до яких відбувається роздержавлення та приватизація земель у сільському господарстві шляхом їх паювання, а також земель несільськогосподарського призначення для здійснення підприємницької діяльності.

Протягом *третього етапу правового регулювання земельних відносин (друга пол. 1996–2013 рр.)* відбувається процес формування інституційних засад системи охорони родючості ґрунтів, результатом якого є прийняття Конституції – Основного Закону для правового регулювання охорони ґрунтів; затвердження суперечливого ЗК України та інших законодавчих землеохоронних актів. Позитивним у цьому процесі можна вважати реалізацію конституційного положення про особливу охорону ґрунтового покриву як основного національного багатства Українського народу, а негативним те, що це положення не знайшло подальшого розвитку в земельному законодавстві.

Четвертий етап земельного реформування (від 2013 – і до нині) спрямований на реалізацію курсу європейської інтеграції, адаптації норм ґрунтоохоронного законодавства до норм ЄС. Водночас на цьому етапі в галузі охорони і використання ґрунтів можна спостерігати нестабільність і неефективність правових механізмів, розпорошеність ґрунтоохоронних норм, наявність численних прогалин.

Очевидно, що становлення та розвиток земельних відносин потребує якнайшвидшого завершення земельної реформи, врахування конституційних положень щодо ґрунтів як основного національного багатства Українського народу, яке повинно перебувати під особливою правовою охороною держави. За словами В. В. Носіка, без цього національного багатства Український народ буде не лише бідувати, а й може втратити свою незалежність за сучасних умов глобалізації економічних, політичних та соціальних явищ⁴³.

¹ Костицький В. В. Екологія перехідного періоду: держава, право, економіка (економіко-правовий механізм охорони навколишнього природного середовища в Україні) / В. В. Костицький. – [2-е вид.]. – К.: Український інформаційно-правовий центр, 2001. – С. 303; Кулинич П. Ф. Правові проблеми охорони і використання земель сільськогосподарського призначення України: монографія / П. Ф. Кулинич. – К.: Логос, 2011. – С. 168.

² Кулинич П. Ф. Вказана праця. – С. 144.

³ Про державний суверенітет України: Декларація від 16.07.1990 р. № 55–XII // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1990. – № 31. – Ст. 429.

⁴ Про економічну самостійність Української РСР: Закон УРСР від 03.08.1990 р. № 142–XII // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1990. – № 34. – Ст. 499.

⁵ Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві: Закон України від 17.10.1990 р. № 400–XII // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1990. – № 45. – Ст. 602.

⁶ Конституції УРСР: від 20.04.1978 року № 888–IX // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1978. – № 18. – Ст. 267.

⁷ Про земельну реформу: Постанова ВР УРСР 18.12.1990 р. № 563–XII // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1991. – № 10. – Ст. 100.

⁸ Конішева О. В. Правове забезпечення запобігання деградації земель сільськогосподарського призначення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсове право» / О. В. Конішева. – Х., 2002. – С. 18.

⁹ Земельний кодекс України: від 18.12.1990 р. № 561–XII // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1991. – № 10. – Ст. 98.

- ¹⁰ Носік В. В. Право власності на землю Українського народу: монограф. / В. В. Носік. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – С. 87.
- ¹¹ Про проголошення незалежності України: Постанова ВР УРСР від 24.08.1991 р. № 1427–XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 38. – Ст. 502.
- ¹² Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264–XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.
- ¹³ Конішева О. В. Вказана праця. – С. 8.
- ¹⁴ Носік В. В. Вказана праця. – С. 107.
- ¹⁵ Про форми власності на землю: Закон України від 30.01.1992 р. № 2073–XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 18. – Ст. 225.
- ¹⁶ Про внесення змін і доповнень до Земельного кодексу Української УРСР: Закон України від 13.03.1992 р. № 2196–XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 25. – Ст. 354.
- ¹⁷ Носік В. В. Вказана праця. – С. 93.
- ¹⁸ Про прискорення земельної реформи та приватизацію землі: Постанова ВРУ від 13.03.1992 р. № 2200–XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 25. – Ст. 355.
- ¹⁹ Носік В. В. Вказана праця. – С. 97.
- ²⁰ Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва: Указ Президента від 10.11.1994 р. № 666/94 // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 25. – Ст. 355.
- ²¹ Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям: Указ Президента України від 08.08.1995 р. № 720/95 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/720/95>
- ²² Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки: Указ Президента України від 03.12.1999 р. № 1529/99 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1529/99>
- ²³ Мунтян В. Л. Деякі актуальні проблеми правового регулювання земельних відносин в Україні [Текст] / В. Л. Мунтян // Что делать? Дайджест левой оппозиции. – 2011. – № 7–8. – С. 81.
- ²⁴ Про селянське (фермерське) господарство: Закон України від 20.12.1991 р. № 2009–XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 14. – Ст. 186.
- ²⁵ Про колективне сільськогосподарське підприємство: Закон України від 14.02.1992 р. № 2114–XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 20. – Ст. 272.
- ²⁶ Носік В. В. Вказана праця. – С. 96.
- ²⁷ Там само. – С. 105.
- ²⁸ Литвин В. Село – хранитель генетичного коду українства // В. Литвин / Голос України. – 2003. – № 230. – 10 грудня. – С. 5.
- ²⁹ Про Національну програму охорони земель на 1996–2005 роки: Розпорядження Президента України від 17.02.1996 р. № 34/96–рп. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/34/96-rp>
- ³⁰ Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96–ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
- ³¹ Про Основні напрями державної політики України в галузі охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки: Постанова ВР України від 05 березня 1998 р. № 2768–III // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 38–39. – Ст. 248.
- ³² Земельний Кодекс України: Закон України від 25 жовтня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3–4. – Ст. 27.
- ³³ Мунтян В. Л. Вказана праця.
- ³⁴ Яцук І., Панасенко В. Ґрунти потребують захисту // І. Яцук, В. Панасенко // Віче. – 2013. – № 15. – С. 12.
- ³⁵ Про основні напрями земельної реформи в Україні на 2001–2005 роки: Указ Президента України від 30.05.2001 р. № 372/2001 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/372/2001>
- ³⁶ Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки: Послання Президента України до ВР України від 30.04.2002 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/n0001100–02>
- ³⁷ Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 № 962–IV // Відомості Верховної Ради України – 2003. – № 39. – Ст. 349.
- ³⁸ Про державний контроль за використанням і охороною земель: Закон України від 19.06.2003 № 963–IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 35.
- ³⁹ Про Державний земельний кадастр: Закон України від 07.07.2011 р. № 3613–VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 8. – Ст. 16.
- ⁴⁰ Нізалов Д., Івінська К., Кубах С., Нів'євський О., Прокопенко О. Моніторинг земельних відносин в Україні 2014–2015 рр.: статистичний щорічний станом на 3 березня 2016 р. // Д. Нізалов, К. Івінська, С. Кубах, О. Нів'євський, О. Прокопенко : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://land.gov.ua/wp-content/uploads/2016/03/Моніторинг-земельних-відносин.-Статистичний-щорічник_1.pdf – С. 23.
- ⁴¹ Про обіг земель сільськогосподарського призначення: проект Закону України від 08.10.2015 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://land.gov.ua/info/proekt-zakon-ukrainy-pro-obih-zemel-silskohospodarskoho-pryznachennia/>
- ⁴² Про збереження ґрунтів та охорону їх родючості: проект Закону України від 20.01.2015 р. № 1798 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53638
- ⁴³ Носік В. В. Вказана праця. – С. 110.

Резюме

Родік О. О. Правова охорона ґрунтів в Україні: 25 років розвитку.

У статті охарактеризовано нормативно-правові акти, котрі тісно пов'язані з еволюцією законодавства про правову охорону ґрунтів у період становлення незалежності України. Окреслено чотири етапи земельної реформи, які впливають на сучасний стан і тенденції правової охорони ґрунтів. Встановлено взаємозв'язок між правом власності на земельні ресурси та правовою охороною ґрунтів.

Ключові слова: ґрунт, правова охорона ґрунтів, національне багатство, власність Українського народу, земельна реформа, еволюція законодавства, етапи становлення.

Резюме

Rodik O. O. Правовая охрана почв в Украине: 25 лет развития.

В статье проанализированы нормативно–правовые акты, которые тесно связаны с эволюцией законодательства о правовой охране почв в период становления украинской независимости. Определены четыре этапа земельной реформы, которые влияют на современное состояние и тенденции правовой охраны почв. Установлена взаимосвязь между правом собственности на земельные ресурсы и правовой охраной почв.

Ключевые слова: почва, правовая охрана почв, национальное богатство, собственность Украинского народа, земельная реформа, эволюция законодательства, этапы становления.

Summary

Rodik O. Legal soil protection in Ukraine: 25 years of development.

The article runs about legal acts which reflect the genesis of the soil protection legislation in the period of forming the independence of Ukraine. Four stages of soil reform are singled out which influence the state and tendencies of legal soil protection. The correlation between ownership for land resources and soil protection is determined.

Key words: soil, legal protection of soil, national wealth, property of Ukrainian people, land reform, the genesis of legislation, the stages of development.